

matike, sem že večkrat povedal in napisal. Nastal pa je ta lapsus kratko malo iz osebne poklicne usmerjenosti, zavoljo katere nehote vidim Linharta vselej bolj kot gledališkega in manj kot slovstvenega človeka. To — iz polemične in retorične vneme — zagrešeno površnost naj mi bralci in Franc Zadravec oprostite.

Herbert Grün

ZAHTEVA IN ZGLED

Kadar razmišljam o sodbah, ki zadevajo slovensko literaturo preteklosti in sedanosti, iščem samo njih utemeljenost ali neutemeljenost glede na element, o katerem so bile izrečene, tedaj stopnjo njih objektivnosti. Čisto nič pa me ne zanima, ali jih je kdo zapisal v retorični in polemični vnemi, ali pa iz znanstvenega nagiba. Ta »pristranost« mi je narekovala tudi analizo Grünove pripombe o delu v sodobni slovenski literarni zgodovini, njegove sodbe o umetniškem v naši literarni preteklosti in določitev njegovega naziranja o domoljubnosti v literaturi. Rezultat tega dela pa se mi je sprevrgel, kakor dokazuje Grün v članku O vrednosti logike, v »vsaj dva na glavo postavljena silogizma«. Ker avtor omenjenega članka ugotavlja, da sem se pregrešil zoper logiko in oprl svojo polemiko »na logično napačne sklepe« in kategorično pribija, da sodb, v katere sem podvomil in jih zavrnil, ni nikdar izrekel, češ da se ne ujemajo z *njegovim mišljenjem*, se čutim upravičenega ponovno soočiti njegove prvotne trditve z mojimi ugovori in značaj njegove zavrnitve le-teh. To pa samo iz razloga, da bo zadoščeno resnici.

Kar človeka posebno preseneti v članku z vzpodbudnim in pedagoškim naslovom — O vrednosti logike —, je površnost avtorjevih ugotovitev na podlagi moje polemike (O razvrstjenju nekaterih vrednot, Naša sodobnost, str. 705 i. d.), površnost, ki logiki ni naklonjena prvina človeškega mišljenja. Ze uvodna misel namreč, po kateri se »polemiziranje ne bi smelo opirati na logično napačne sklepe«, je samo na videz globokoumna, kajti njen stvarni sestav ni logičen. Ne razumem namreč, kakšni so »logično napačni sklepi«. Ali so morebiti dalj od resnice kot samo napačni sklepi in obratno: ali moramo neki pravičen sklep odeti še z adverbialno epitetonezo, z besedo »logično«, da postane pravičen? Prepričan sem, da ne. Menim tudi, da je polemika predvsem takšna zvrst pisanja, ki črpa svojo rast iz napačnih, neobjektivnih sodb in sklepov pisca, ki ga zadeva. S tem seveda ni povedano, da bi ne bilo polemike tudi zoper pravilne sodbe; ali takšno ravnanje ni posebna odlika polemike.

Kot rečeno, je našel Grün v moji polemiki, ki zadeva tudi nekatere njegove nazore v članku Odnos do preteklosti (Nova obzorja, 1954, str. 378 i. d.) »vsaj dva na glavo postavljena silogizma«. Po teoretični logiki je silogizem vsota premise in iz nje izpeljanega sklepa, zaključka. Glede na to je jasno, da sklep ne more biti pravičen, stvaren, objektivni, če je premisa nerealna, pa naj bi bila miselna pot do njega še tako logična. O tem nas dovolj prepričuje vsa idealistična filozofija od Platona dalje. Toda teoretično razglabljanje prepuščam teoretikom logike, sam pa želim pokazati, kakšna je dejanska podoba silogizmov v Grünovem ugovoru in moji polemiki.

Kar sem v članku O razvrstjenju nekaterih vrednot med drugim zavrnil, so naslednje sodbe: »Nedvoumni rezultat te raziskave (Kalanove, Z. F.) bi se

glasil, zgoščen v en sam stavek: *do Župančičevega in Cankarjevega nastopa, razen Prešernovih poezij, v slovenski književnosti ni literarne umetnosti; ves pomen obravnavanja naše slovstvene preteklosti je zgolj v pieteti do junaških narodnoobrambnih dejanj. Kazno je, da moremo šele s tega stališča, odkritosrčno priznavajoč umetniško neeksistentnost vseh domoljubnih produktov — oceniti in odkrito občudovati zgodovinsko junaštvo vseh graditeljev, ki so pripravljali pot slovenski umetnostni literaturi.*» (Podčrtal Z. F.)

Ker lahko vsakdo prebere ugovore zoper tu podčrtani sodbi v zadnji številki Naše sodobnosti, metodo Grünove reakcije nanje pa v tej, se bom citiranj, kjer je le moč, izogibal in bom ocenil le metodo.

Ugotavljam, da je polemik zatisnil oko pred svojim drugim naziranjem, ki sem ga jaz imenoval teza in nam dokazuje, da je inkriminirani stavek v moji polemiki tale: »Če slavimo Jurčiča kot literarnega umetnika, s tem le jemljemo ceno tisti slavi, ki mu jo — tisočkrat bolj upravičeno — šele v »drugem planu« pripisujemo: slavi herojskega narodnega buditelja, prosvetitelja in branilca.« Za vsakogar, razen za Grüna, pa je verjetno razvidno, da sem dovolj podčrtal razliko med njegovo tezo in argumentom: med umetniško neeksistentnostjo vseh domoljubnih produktov in med tistim, kar ji sledi o Trubarju in Jurčiču. Kdor ne razlikuje med tezo in argumentacijo, ki jo je zanjo navedel, temu se zgodi, da najde pri nasprotniku napačne silogizme in uvaja na njih podlagi neutemeljeno polemiko.

Glede logike v tej zvezi še tole: izhodiščna sodba — premisa moje kritike eksistira, kakor jo je njen avtor zapisal. Zdi se mi, da sem pravilno razložil tudi njene posledice in da so zato moja retorična vprašanja o Dumi itd. še kako na mestu. Ne dvomim, da je v prvi točki svojega odgovora moj kritik logično mislil in zaključeval. Vendar si je za oceno in zavrnitev kritike izbral nerealno premiso v trenutku, ko je zamenjal tezo z argumentacijo. To se je zgodilo pač zato, da se prvotna misel na lepši način retušira, nasprotniku pa dokaže, da ne zna logično misliti.

Na drugo Grünovo zavrnitev moram odgovoriti hkrati s pojasnilom stavka: »Nerazumljivo mi je tudi, od kod Zadavec tako trdno ve, da sem vsaj dve tretjini svojih ‚tez‘ plagiiral po Kalanu in Bartolu«. Grün me pač ne bo mogel prepričati z uvodi, kakor sta n. pr.: »Nedvoumni rezultat te raziskave...« in »Kazno je...« (glej citat iz članka Odnos do preteklosti!), da svojih dveh tez ni oprl deloma tudi na Kalana in ga v svoji retorični vnemi, kakor sem dokazal, močno presegel. Tudi se ne bom mogel ubraniti vtisa, da je nekritično sprejel Bartolovo naziranje, ker ga misel: »Kopitarjev izjalovljeni idealistični poskus umetne rustikalizacije slovenske književnosti — in to vpričo Čopa in Prešerna! — je prapodoba vseh kasnejših obskurantskih teženj po usmerjanju literature v nenaturne struge« preveč očitno povezuje z njim. (Mimogrede: izrazito obskurantske težnje »usmerjevalcev« slovenske literature nahajam samo na črti naziranj — Pavšek, Jeran, Mahnič...) Nikjer pa nisem govoril o plagiatorstvu, prav tako pa ne, to priznam, da sta tezi nastali iz izključno osebnega poznanja slovenske literature. Zapisal sem: Ti dve tezi sta najbrž v enaki meri oprti na njegovo lastno poznanje in presojanje slovenske literature, na Bartolov članek in ponekod tudi na Kalanove Zapiske.

Res je, da Grün nikjer ne trdi, da je »vse Prešernovo in Cankarjevo delo umetniško enakomerno in enakovredno«. Toda opozoriti moram, da je kulturna in znanstvena navada v resnih polemikah ta, da citiramo nasprotnikove misli

tako, kakor jih je zapisal, in kar je še važnejše: tako jih je treba tudi uporabiti in se s tem zavarovati pred očitkom falsifikatorstva. Ob sodbo, da imamo pred Župančičem in Cankarjem le eno umetniško dejanje (Poezije), sem postavil vprašanje: Toda ali so umetniški ustvarjalci vsi enako veliki in ali je vse, kar ustvari velik umetnik, nepresegljivo? Vprašanje, ki ga izsiljuje Grünova teza.

Takoj priznam, da drugega dela tega vprašanja njegova teza ne izsiljuje in uvidevam, da sem bil tu nepravilčen. Ves ta kompleks kritik tudi pravilno citira, ali takoj nato se mu pripeti pač potreben lapsus: ni namreč trdil, da so »vsi veliki umetniki enako veliki«. Res je, tega ni trdil. Kje pa sem jaz zapisal ta paradoks, tovariš Grün?! Iz prvega dela mojega stavka ni razviden očitek, da nekdo misli o enakomernosti in enakovrednosti Prešerna in Cankarja, čeprav taka misel z mnogih vidikov ne bi bila niti tako napačna. Razvidno pa je, da se nisem strinjal z naziranjem, po katerem pred »moderno«, razen Poezij, ni nič umetniškega v naši literaturi. Moje drugačno prepričanje o tem problemu je tedaj povzročilo vprašanje, ali so umetniški ustvarjalci vsi enako veliki. Formulo o enakosti velikih umetnikov pa si je izmislil kritik sam, da bi me pač še drugič prepričal, da ga nisem razumel in da ne mislim logično.

O delu slovenskih literarnih zgodovinarjev le to: Nisem nameraval ganljivo pridigati o »omagovanju v delu«, ker to res ni potrebno. Če pa je Grün dojel stvar tako, naj bo. Toda s tem še nikakor ni izbrisana njegova sodba, ob kateri sem se bil ustavil: »Napis, ki so ga že pred vojno ljubljanski slavisti dali vklestati na podnožje Prijateljevega spomenika — bi moral spet postati motto in vodilo njihovega poklica... duha njegove 'ljubezni', 'gorečnosti', 'vneme' in 'oznanila' morajo v sebi zopet vzklicati — in vse bo zopet prav.« Slovenski literarni zgodovinarji pa mi pač naj oprostite, da sem se drznil podvomiti v upravičenost Grünovega — pridigovanja.

Polemik mi torej, razen enkrat, ni dokazal, da sem zavračal trditve, ki jih ni zapisal. Ne štejem mu v dobro, da je sicer na lakoničen, a dovolj plitek način ali obšel ali zavrnil svoje prvotne misli, mi ponudil naslov tega članka in izpričal, kdo je kaj postavil na glavo.

Franc Zadavec